

LOVORKA ČORALIĆ

ISELJAVANJE STANOVNIKA MODRUŠA I NJIHOV ŽIVOT U VENECIJI U 15. I U PRVOJ POLOVICI 16. STOLJEĆA

Lovorka Čoralić
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta
HR 41000 Zagreb

UDK: 949.75"14/15":314.7(497.5 Modruš)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1994-01-17

U radu autor na osnovu izvorne građe iz Državnog arhiva u Veneciji (fond *Notarile testamenti*) prikazuje proces useljavanja, nazočnost i djelovanje iseljenika iz Modruša u Veneciji u 15. i prvoj polovici 16. stoljeća. U uvodu autor ukratko prikazuje prilike u Hrvatskoj, napose na području Modruša u 15. stoljeću, kada se uslijed turskih provala dio stanovništva ovog područja raseljava. Autor zatim prikazuje život i svakodnevlje doseljenika iz Modruša u Veneciji. Razmatra njihova zanimanja, mjesto stanovanja, svakodnevni život u krugu obitelji i rodbine, prijateljske veze i poznanstva, te napose odnose s doseljenicima iz drugih dijelova istočnog Jadrana. Prikazan je vjerski život i odnos Modrušana prema crkvenim ustanovama u Veneciji, napose uključenost u bratovštinu slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna. U prilogu se donosi popis svih oporuka u kojima se spominju doseljenici iz Modruša u Veneciji u 15. i prvoj polovici 16. stoljeća.

U prošlom smo broju prikazali nazočnost i djelovanje iseljenika iz grada Senja u Veneciji u razdoblju od 15. do 18. stoljeća.¹ Nastavljajući se na isto tematsko istraživanje procesa iseljavanja, nazočnosti i spominjanja iseljenika s prostora istočne obale Jadrana u Veneciji, ovom prilikom donosimo prilog o doseljenicima podrijetlom iz grada Modruša u Veneciji u razdoblju 15. i tijekom

¹ L. Čoralić, Senjani u Veneciji od 15. do 18. stoljeća, *Senjski zbornik*, 20, Senj 1993., str. 79.-102.

prve polovice 16. stoljeća. Građa kojom smo se služili pri istraživanju također potječe iz mletačkog Državnog arhiva (Archivio di Stato di Venezia, fond *Notarile testamenti*). Slijedeći sličnu metodološku koncepciju i postavljajući slična istraživačka pitanja koja smo pokušali postaviti i razriješiti u prethodnom radu, i u ovom slučaju nastojat ćemo upozoriti na neke važnije i češće nazočne vidove života i djelovanja iseljenika iz Modruša u Veneciji. Razmotrit ćemo uzroke i vremenski okvir njihova doseljavanja i spominjanja u mletačkim dokumentima, zanimanja i mjesta obitavanja, pojedine vidove svakodnevnog života, kao i njihov vjerski život i odnose prema crkvenim ustanovama i duhovnim osobama u Veneciji. Na kraju ćemo nešto više reći o ekonomskim mogućnostima, imovini i materijalnom stanju modruških doseljenika, te oblicima poslovanja, napose kada se ono ostvaruje s doseljenicima podrijetlom s naše obale.

Uvod

Razdoblje 15. stoljeća period je kada turske provale i ratna pustošenja potresaju gotovo čitav prostor Balkanskog poluotoka, ugrožavajući svojim sve učestalijim i ubojitijim nadiranjem i unutrašnjost hrvatskih zemalja. Tijekom ovog vremena pod tursku vlast potpast će više slavenskih država i feudalnih oblasti, te će se granica Turskog Carstva potpuno približiti Hrvatskoj. Područja Like, Krbave, Hrvatskog primorja i unutrašnjosti - smještena neposredno uz tadašnju granicu - tijekom ovog perioda najviše će osjetiti moć osmanlijskog osvajača, čija će zalijetanja i pustošenja, te postupno osvajanje hrvatskih krajeva i gradova, pomalo dovesti do raseljavanja tamošnjeg stanovništva i, nakon završetka ratova i protjerivanja Turaka, do značajnih demografskih promjena u etničkoj i vjerskoj strukturi stanovništva.

Grad Modruš - sjelo krčkih knezova Frankopana još od 12. stoljeća,² značajno je prometno raskrižje i čvorište koje povezuje unutrašnjost Hrvatske s Primorjem, važno strateško mjesto i vojna utvrda koja će tijekom ratova s turskim osvajačem imati nemalu ulogu u obrambenom sustavu hrvatske Granice. Tijekom 15. stoljeća ovaj grad doživljava istodobno i svoj najveći uspon i

² O stjecanju i vlasti knezova Frankopana nad Modrušem usp. E. Laszowski, *Modruš, Prosvjeta*, god. II., br. 24, Zagreb 1894., str. 746.-750.; Vj. Klaić, *Krčki knezovi Frankopani*, Zagreb 1901., str. 42.-49.; J. Poljak - J. S. Vrišnjanić - J. Božičević, *Velika župa Modruš*, Zagreb 1943., str. 58.-62.; A. Glavičić, *Iz prošlosti Senja po doseljenu Hrvata*, *Senjski zbornik*, 1, Senj 1965., str. 256.; N. Klaić, *Kako i kada su knezovi krčki stekli Modruš i Vinodol*, *Vjesnik Hrvatskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, 16, Rijeka-Pazin 1971., str. 129.-168.; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976., str. 382.; L. Margetić, *Iz Vinodolske prošlosti*, Rijeka-Zagreb 1980., str. 13.-54.; Isti, *Rijeka, Vinodol, Istra (studije)*, Rijeka 1990., str. 71., 77.

opadanje. Kao jedan od najvažnijih gradova i utvrda tada najmoćnijih hrvatskih knezova Frankapana, Modruš će, zajedno s okolnim područjem modruškog vlastelinstva, pod njihovom upravom dostići značajan gospodarski razvoj, kojem će prometna važnost, te, u svezi s tim, razvijena tranzitna trgovina (postojanje carinarnice - tridesetnice),³ obrta, kao i lokalne privrede u selima samog vlastelinstva (poljoprivreda, stočarstvo) davati glavno obilježje. Modruš je u 15. stoljeću i kulturni i vjerski centar ovog dijela Hrvatske, grad s brojnim sakralnim objektima, sjedište nekoliko crkvenih redova (najpoznatiji pavlinski samostan sv. Nikole na Gvozdu u blizini Modruša), unutar kojih se odvijao razgranat književni rad na zasadama hrvatskog jezika i glagoljaške pismenosti.⁴ Uspom i stabilnost prometnog, gospodarskog i kulturnog značenja Modruša uskoro će, međutim, biti ugrožena turskim provalama na područja Like i Krbave, te sve većim približavanjem samom Primorju. Nakon pada Udbine, hrvatske utvrde u Lici, sjedište krbavskog biskupa premješta se godine 1460. u Modruš, te će idućih dvadesetak godina, do preseljenja biskupa u sigurniji Novi Vinodolski, sjedište krbavske biskupije biti u Modrušu.⁵ Opasnost od Turaka tijekom druge polovice 15. stoljeća sve je izrazitija, te već godine 1469. knez Stjepan Frankapan upućuje poslanike u Veneciju kako bi im Republika poslala vojnu pomoć za obranu frankapanskih posjeda, napose grada Modruša, čijim bi padom opstanak ostalih dijelova frankapanske stečevine u Primorju i unutrašnjosti postao neposredno ugrožen. Iako je Prejasna Republika poslala knezu Stjepanu četu od sto vojnika, turske se učestale provale u neposrednu okolicu Modruša nisu mogle spriječiti, te već godine 1470. bilježimo provalu goleme turske vojske od oko 20.000 vojnika na prostor modruškog vlastelinstva, koja je imala za

³ Vj. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 45.

⁴ Kod zapadnih gradskih vrata nalazila se crkva sv. Stjepana, malo dalje bila je smještena crkva sv. Jelene. Još danas postoji crkva sv. Trojstva, dok se na platou niže ove crkve nalazila stolna crkva sv. Marka (prije sv. Marije), u blizini koje je stajala gotička crkva Sv. Duha. Istočno od župne crkve nalazila se kapela sv. Antuna Padovanskog. Južno od Modruša u Maloj Kapeli nalazio se samostan pavlina sv. Nikole, koji je osnovao knez Bernardin Frankapan. Samostan je stradao u turskim provalama godine 1516., a obnovljen je početkom 18. stoljeća. Usp. M. Sladović, *Poviesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst 1856., str. 40.-42., 59.; E. Laszowski, *Modruš*, str. 746.-747.; Vj. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 46.-48.; G. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920., str. 171.-172.; Poljak J. - Vrišnjani J. S. - Božičević J., *Velika župa Modruš*, str. 59., 62.; M. Kruhek - Z. Horvat, *Castrum Thersan et civitas Modrussa, povijesni i topografski pregled, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 16, Zagreb 1990., str. 89.-132.

⁵ E. Laszowski, *Modruš*, str. 748.; Vj. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, str. 46.; *Velika župa Modruš*, str. 59.; M. Pelosa, *Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti senjske i krbavsko-modruške županije*, *Senjski zbornik*, 6, Senj 1973.-1975., str. 229.

posljedicu znatna pustošenja i razaranja, te trajno napuštena i raseljena sela i selišta frankapanskog vlastelinstva.⁶ Posljedice turskih provala na ovo područje najrječitije iskazuje Modruški urbar iz godine 1483. koji je dao sastaviti knez Bernardin Frankapan, a prema kojem se frankapansko vlastelinstvo prostiralo od Saborskog i Jesenica, između male Kapele, Kleka, pa sve do rijeke Kupe prema Moravicama i Severinu.⁷ Navodeći poimence pojedina sela i selišta, te obveze podanika, sastavljač urbara jasno naglašava da su mnoga sela trajno napuštena, bez življa i bez mogućnosti gospodarskog iskorištavanja ovog područja.⁸ Godina 1493. zasigurno je najpogubnija za Modruš, ali i čitav prostor unutrašnjosti Hrvatske. U ljeto te godine bosanski i rumelijski paša Jakub prodro je preko Kupe u Hrvatsku do Ljubljane i Ptuja, na povratku opustošio Posavinu, te plijeneći i harajući stigao do Modruša, iz kojega su prethodno u sigurniji grad Novi Vinodolski utekli krbavski biskup i članovi Kaptola. Kronike svećenika Petra Vidakovića,⁹ te napose glasovitog i u hrvatskoj historiografiji i književnosti često citiranog glagoljaša popa Martinca¹⁰ svjedoče kako je tijekom ove Jakubpašine provale teško stradao i grad Modruš, koji je osvojen, porobljen i zapaljen.¹¹ Nedugo zatim uslijedio je za hrvatsku vojsku tragičan sraz s Turcima na Krbavi, nakon kojeg će zbog poraza hrvatskog plemstva sudbina grada i utvrde Modruša biti za više stoljeća unaprijed određena. Iako će se grad i utvrda privremeno oporaviti te i dalje predstavljati značajno središte frankapanskih knezova, a svojevrsan "labuđi pjev" grad će doživjeti godine 1496., kada se u njemu održava blještava svečanost vjenčanja Ivaniša Korvina i Beatrice Frankapan,¹² početna desetljeća 16. stoljeća donijet će nove turske provala i pustošenja, a lokalnom stanovništvu trajni osjećaj nesigurnosti i ugroženosti. Grad će se i dalje formalno nalaziti u sastavu posjeda obitelji Frankapan, ali će ga kraljevska uprava i vojska sve više svojatati, te će se Modruš, napose njegova

⁶ E. Laszowski, *Modruš*, str. 748.

⁷ E. Laszowski, *Modruš*, str. 749.

⁸ R. Lopašić, *Hrvatski urbari*, sv. 1., *MSHSM*, vol. 5, Zagreb 1894., str. 20.-81.; Poljak J. - Vrišnjani J. S. - Božičević J., *Velika župa Modruš*, str. 59.

⁹ Bilješka svećenika Petra Vidakovića: Godine 1493. bi rasap grada Modruše, koga Turci porobiše i popališe, iz koga pobiže častni gospodin Krištofor biskup modruški aliti krbavski i svikolikimi kanonici starijimi, i došavši simo u novi grad na Vinodol i ustavi se tu i učini sebi prebivanje i stolicu va crkvi s. s. Filipa i Jakova apostoli ... (E. Laszowski, *Modruš*, str. 749.).

¹⁰ Zapis glagoljaškog svećenika Martinca u (drugom) Novljanskom brevijaru: ... I ošće izide baša Rumanije i Vrhbosne i porobiv Posavje pade pod Modrušu. I poče rvati Modrušu, požga že ognjem burge okrtnije i kloštri ošće i crkve Gospodnje ... (F. Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb 1991., str. 288.).

¹¹ Poljak J. - Vrišnjani J. S. - Božičević J., *Velika župa Modruš*, str. 60.

¹² E. Laszowski, *Modruš*, str. 749.

tvrđava, postupno uklapati u sastav protuturske hrvatske Granice, sve više gubeći značaj civilnog grada, a sve više postajući krajiška utvrda potčinjena ogulinskoj kapetaniji.¹³ Stanovništvo Modruša, kao i okolnog prostora cjelokupnog vlastelinstva, tijekom ovog razdoblja turskih nadiranja, zaposjedanja i stradavanja grada, kao i njegova postupnog uklapanja u granični obrambeni sustav, svojim se znatnim dijelom postupno iseljavalo iz ovog prostora, sklanjajući se u početnom periodu u obližnje i lako dostupne gradove Senj i Novi Vinodolski, a kasnije, kada je turski osvajač zaprijetio većini obalnih gradova istočnog Jadrana, te kada je u navedenim gradovima prenapučenost izbjeglicama onemogućila normalan život i ugrozila egzistenciju mnogih pojedinaca, pokušali su sigurnost i budućnost pronaći u gradovima na zapadnojadranskoj obali.¹⁴ Venecija, sjedište golemog dominija na prostoru sjeverne Italije i istočnojadranske obale, kao grad s kojim su oduvijek postojale žive i neprekinute veze, imat će pretežitu ulogu u odabiru mjesta iseljavanja i življenja većine iseljenika s istočnog Jadrana, te tako i stanovnika Modruša. Tijekom 15. stoljeća i u manjoj mjeri, u prvoj polovici 16. stoljeća, kada su turske provale nagnale najveći dio lokalnog stanovništva da trajno napusti svoja ognjišta, iseljavanje stanovnika iz Modruša bit će najizrazitije, te se upravo u tom periodu može pratiti i analizirati proces njihova iseljavanja, nazočnosti i djelovanja u Veneciji.

1. Vremenski okvir istraživanja

S obzirom na datiranje dokumenata s kojima raspolazemo, vremenski okvir našeg istraživanja možemo smjestiti u razdoblje od godine 1423. do 1525. Najviše dokumenata pritom potječe iz 15. stoljeća, što se u potpunosti poklapa s periodom prvih turskih nadiranja u unutrašnjost Hrvatske. Utvrda i grad Modruš tada su, zahvaljujući svome važnom strateškom položaju na putu od unutrašnjosti prema moru, jedno od najizloženijih mjesta i ciljeva turskih zalijetanja u hrvatske krajeve, te ovaj grad i napose njegova okolna sela, tijekom 15. stoljeća sve više počinju zahvaćati procesi raseljavanja lokalnog stanovništva. Iako se najveći dio stanovništva okolnih sela i selišta u početku sklanjao u sam grad Modruš, koji je svojim utvrdama i bedemima u početnom periodu jamčio izbjeglom stanovništvu sigurnost i zaštitu, uskoro će, napose kada se turske čete približe samom gradu, a njegova obrana pokaže nedostatnom za otpor, nemali dio prebjeći u sigurnije primorske gradove (Novi Vinodolski,

¹³ E. Laszowski, *Modruš*, str. 749.; *Velika župa Modruš*, str. 60.

¹⁴ O iseljavanjima s primorskog prostora u vrijeme turskih provala usporedi: S. Pavičić, *Senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 10. stoljeća do turskog prodora*, *Senjski zbornik*, 3, Senj 1967.-1968., str. 338.-339.

Senj). Iako stanovnici Modruša i okolnih sela nisu, kao što je to slučaj sa stanovnicima dalmatinskih priobalnih gradova i područja iz unutrašnjosti, u velikoj mjeri odlazili u gradove zapadnojadranske obale, primjetno je da upravo tijekom ovog perioda, kada je strah od turskih osvajanja najizrazitiji, dio njih spas, sigurnost i rješenje svoje egzistencije pokušava pronaći iseljavanjem u gradove na suprotnoj obali Jadrana. Venecija, kao glavni grad mletačkog dominija na istočnom Jadranu, središte je koje je privlačilo i mnogobrojne doseljenike iz različitih krajeva na istočnojadranskoj obali, a koji se nisu nalazili pod njezinom upravom. Stoga kao i mnogobrojni Dubrovčani, Stonjani, Senjani, Istrani, te doseljenici iz unutrašnjosti Hrvatske (Zagreb, Požega) i Bosne, i stanovnici frankapanskog grada Modruša također će se, iako ne tako učestalo kao doseljenici iz nekih drugih područja na našoj obali (npr. Zadrani, Kotorani, Šibenčani, Splićani, Hvarani, itd.), tijekom 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća intenzivno iseljavati u Veneciju. Iako će se nakon nekog vremena poneki od njih vraćati u kraj iz kojega su potekli, mnogi će doseljenici trajno ostati u gradu na lagunama, te će, baveći se najčešće djelatnostima tradicionalnim za stanovništvo naše obale (pomorstvo, brodogradnja), a koje su u Veneciji oduvijek bile neophodne i izrazito tražene, ovdje ostajati čitav svoj životni vijek.

2. Navođenje doseljenika iz Modruša u izvorima

U izvorima se doseljenici iz Modruša navode isključivo svojim osobnim imenom, uz koje je katkada i očevo ime, te oznakom kraja iz kojeg dolaze (de Modrussa). Prezimena doseljenika nisu, kao što smo to imali prilike vidjeti i u slučaju senjskih doseljenika, ni u jednom primjeru navedena, a uz oznaku da potječu iz Modruša zatječemo, iako ne u svim slučajevima, također i zanimanje i mjesto stanovanja doseljenika u Veneciji.

3. Zanimanja doseljenika

Iako oznaka zanimanja u izvorima nije redovito spomenuta, ipak na temelju podataka o nekolicini doseljenika iz Modruša možemo primijetiti da je uglavnom riječ o zanimanjima kojima su se tradicionalno bavili doseljenici podrijetlom s istočnojadranske obale u Veneciji. Tako bilježimo primjer pomorca - mornara iz Modruša,¹⁵ te doseljenika koji se u gradu na lagunama bavi jednim od najraširenijih i svakom gradu prijeko potrebnim obučarskim obrtom.¹⁶ Slično primjeru nemalog dijela doseljenika iz naših krajeva, i bivši stanovnici

¹⁵ Georgius condam Iohannis de Modrussa marinatus, Archivio di Stato di Venezia (dalj ASV), Notarile testamenti (dalje NT), b. 360, br. 21. 5. 1464.

¹⁶ Blasius caligarius de Modrussa, NT, b. 734, br. 12, 1. 10. 1433.

Modruša katkada su stupali u službu istaknutijih i bogatijih mletačkih plemića i građana te obavljali različite poslove pouzdanika, pomoćnika i slugu. Tako doseljenika iz Modruša Jakova Jurjevog zatječemo u službi pouzdanika (*familiaris*) mletačkog građanina Jakova Rizza,¹⁷ dok je Margareta pok. Jurja služavka (*massera*) u kući plemića Laurencija Loredana.¹⁸

4. Mjesta obitavanja doseljenika

Za razliku od podataka o zanimanju doseljenika, podaci o mjestu njihova stanovanja u Veneciji redoviti su i nalazimo ih u većini primjera. Mjesto stanovanja doseljenika u izvorima se označuje po župama (*confinio, contrata*) pojedinih predjela (*sestiere*) Venecije, uz koje se katkada upisuje i pobliza oznaka (ime ulice, trga, prolaza) mjesta obitavanja doseljenika. Za doseljenike podrijetlom iz Modruša primjetno je da najvećim dijelom obitavaju u predjelu *Castello*, smještenom u istočnom dijelu grada, u kojem je tijekom prošlih stoljeća koncentriran najveći broj doseljenika podrijetlom iz različitih krajeva istočnojadranske obale i unutrašnjosti. Iako je u predjelu *Castello* nešto učestalije zabilježena nazočnost doseljenika podrijetlom iz krajeva koji su se nalazili pod mletačkom upavom, primjetno je da su ovdje tijekom prošlih stoljeća, a napose u razdoblju druge polovice 15. i tijekom 16. stoljeća, nazočni i doseljenici iz drugih dijelova naše obale i unutrašnjosti, a koji se nisu nalazili u sastavu mletačkog dominija (Dubrovnik, Senj, Zagreb, Bosna, itd.). Slično tome, i doseljenici podrijetlom iz Modruša najvećim dijelom obitavaju u župama predjela *Castello*. Nešto više od drugih župa pritom je zastupljena župa *s. Giovanni Novo* (*s. Giovanni in Oleo*),¹⁹ dok su župe *s. Maria Formosa*, *s. Giovanni in Bragora* i *s. Provolo*, također učestalo mjesto doseljenja naših iseljenika, zastupljene podjednako.²⁰ Središnji gradski predjel *s. Marco* i predjelu *Castello* susjedni *Cannaregio* mjesta su u kojima tijekom svih stoljeća bilježimo nazočnost doseljenika s istočnog Jadrana, ali se njihova učestalost ne može mjeriti s intenzitetom spominjanja u župama predjela *Castello*. Stoga doseljenike

¹⁷ Jacobus de Modrussa condam Georgii familiaris Jacobi Rizzo, NT, b. 739, br. 30, 16. 1. 1428.

¹⁸ Margareta condam Georgii de Modrussa massera in domo magnifici domini Laurentii Loredano, NT, b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.

¹⁹ Franceschina uxor Marci de Modrussa de confinio s. Iohannis Novi, NT, b. 739, br. 21, 14. 12. 1423.; Georgius condam Iohannis de Modrussa de confinio s. Iohannis Novi, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.

²⁰ Abraam de Modrussa habitator Venetie de contrata s. Maria Formosa, NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.; Margareta condam Georgii de Modrussa de confinio s. Provoli, b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.; Paulus de Modrussa de confinio s. Iohannis Bragora, b. 739, br. 74, 12. 8. 1449.

iz Modruša također bilježimo u ovim dijelovima grada, ali ne u tolikoj mjeri kao u spomenutim župama predjela *Castello*. U predjelu *s. Marco* Modrušani obitavaju u župama *s. Salvador* i *s. Anzolo*,²¹ dok su župe *s. Maria Nova* i *s. Sofia* mjesta njihova stanovanja u predjelu *Cannaregio*.²²

5. *Krugovi svakodnevne komunikacije (obitelj, rodbina, prijatelji, poznanici i poslovni sudrugovi)*

Mjesto stanovanja i obavljanja svakodnevne djelatnosti činilo je samo jedan od vidova svakodnevnog života iseljenika u Veneciji. Obitelj, rodbina, prijatelji, napose sunarodnjaci, poznanici i poslovni sudrugovi, te zajednička okupljanja, sastajanja, druženja i obavljanje istovjetnih poslova, činili su zasigurno najvažniji i za svakog pojedinca najčešće nazočan aspekt svakidašnjeg života i djelovanja u gradu na lagunama. Iako su u Veneciju u potrazi za zaposlenjem i sigurnošću od turskih prodora koji su ugrožavali opstanak rodnog grada, mnogi doseljenici dolazili samostalno, bez obitelji ili članova rodbine, mnogi od njih naseljavali su se s obiteljima koje su se već formirale u rodnom kraju ili su nastale tijekom njihova života i djelovanja u Veneciji. Za naše istraživanje posebno su dragocjeni primjeri onih modruških iseljenika koji su u Veneciji živjeli s vlastitom obitelji, u koju se, osim najbližih članova, katkada mogu ubrojiti i širi srodnici. Članovi najbliže obitelji stoga su i osobe od najvećeg povjerenja, te im se, napose kada je riječ o samim supružnicima, povjerenje izvršavanje oporuke, te su u tim primjerima članovi najbliže obitelji i glavni nasljednici cjelokupnih oporučiteljevih dobara.²³ Ako je doseljenik u Veneciji živio zajedno sa svojim roditeljima, tada ih se, ukoliko su još na životu, prisjeća pri izricanju svoje posljednje želje te im ostavlja određenu novčanu svotu ili poneki predmet iz svoje pokretne imovine (najčešće neke dijelove odjeće ili namještaja).²⁴ Jednak odnos bilježimo i pri spominjanju oporučiteljeve braće i sestara, kojima se, ukoliko uz oporučitelja postoji jedan od supružnika ili

²¹ Blasius de Modrussa de contrata s. Anzolo, NT, b. 734, br. 12, 1. 10. 1433.; Helena condam ser Andree de Modrussa et uxor Laurentii de Murano de confinio s. Salvador, b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.

²² Iohannes de Modrussa de contrada s. Sophie, NT, b. 742, br. 75, 2. 9. 1490.; Jacobus de Modrussa condam Georgii de confinio s. Marie Nove, b. 739, br. 30, 16. 1. 1428.

²³ Blasius caligarius de Modrussa: ... comissaria sia Catarina uxor mea ... Residuum dimitto dicte uxori mee (NT, b. 734, br. 12, 1. 10. 1433.); Helena condam ser Andree de Modrussa: ... mio commissario sia Laurentium maritum meum ... Residuum dimitto marito meo, (b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.); Iohannes de Modrussa: ... solam et unicam commissariam Helisabetham uxorem meam ... Residuum dimitto Helisabthe uxori mee (b. 742, br. 75, 2. 9. 1490.).

²⁴ Abraam de Modrussa: Dimitto patri meo ser Zuane caligario ducati 20 auri et idem Lupche matri mee (NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.).

djece, rjeđe povjerava izvršenje oporuke, te im se najčešće ostavlja samo novac ili ponešto od pokretne imovine.²⁵ U primjeru modruških doseljenika iznimku predstavljaju oporuka Mihovila Jurjeva koji, budući da ne spominje suprugu i djecu, sva svoja dobra ostavlja sestri Ruži, čijoj djeci, a svojim nećacima Jerolimi i Nataliju također ostavlja određenu novčanu svotu.²⁶ Malo živućih članova rodbine spominje u svojoj oporuci i Helena pok. Andrije, supruga muranskog stanovnika Laurencija. Navodeći kako su joj majka Margareta, otac Andrija i sestra Lucija već mrtvi, te ostavljajući dio svoje imovine za mise zadušnice njima u spomen, Helena spominje samo rođakinju Katarinu, kojoj ostavlja dio svoga skromnog namještaja.²⁷ Djelatnog i vjerojatno trgovačkim poslovima zaposlenog ujaka na putovanju u Flandriju ima Modrušanin Pavao, koji mu, spominjući kako mu je supruga već pokojna, a živuće djece nema, ostavlja svoj skromni imetak što ga posjeduje u Veneciji.²⁸

Sljedeći krug veza i poznanstava, napose važan i dragocjen za one doseljenike koji su u gradu na lagunama živjeli i djelovali bez članova obitelji, prijateljske su veze i poznanstva nastala na osnovu podudarnosti mjesta stanovanja, obavljanja svakodnevne djelatnosti, te istovjetnosti podrijetla. Osobe s kojima doseljenici iz Modruša stupaju u poznanstva i koji se u svojstvu svjedoka, izvršitelja oporuke, te obdarenika njihovim legatima spominju u oporukama, istovjetnog su društvenog sloja (pučani), podjednakih zanimanja, podudarajućeg mjesta stanovanja, te jednakih uvjeta života i svakodnevlja. Osim poznanika iz same Venecije, ovdje možemo susresti i poznanike iz različitih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti (Zagreb, Požega, Senj, Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik, Bar), što je dragocjeno svjedočanstvo o potrebi naših iseljenika, ma iz kojih krajeva oni bili i kojim državnim tvorevinama u tom trenutku pripadali, da se, udaljeni od svoje domovine, okupljaju, sastaju i u svim životnim teškoćama i nedaćama međusobno pomažu. Prijatelji i poznanici iz same Venecije i iz različitih krajeva naše obale i unutrašnjosti stoga se nerijetko spominju kao svjedoci pri sastavljanju oporuke modruških doseljenika,²⁹ te su,

---

²⁵ Abraam de Modrussa: *Dimitto Obrac fratri meo ducati 20 auri; Dimitto fratri meo Drago ducati 20 auri; Dimitto Drave sorori mee ducati 10 atque Dragoslave sorori mee* (NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.).

²⁶ Michael Georgii de Modrussa: *Dimitto Hierolime filie Rose ducati 3; Dimitto nepote meo Natalio ducati 3; Residuum dimitto sorori mee Rose* (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.).

²⁷ Helena condam ser Andree de Modrussa et uxor Laurentii de Murano; *Dimitto Catarine cognate mee alteram cavazalem meam* (NT, b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.).

²⁸ Paulus de Modrussa: *In domo habeo otto gallinas, unum caputum paonazzum de grano qui lasso barba meo qui est in Flandria* (NT, b. 739, br. 74, 12. 8. 1449.).

kao osobe u čiju se odanost najviše vjeruje, i izvršioци njihove posljednje želje.³⁰ Modrušani pritom napose često spominju doseljenike iz naših krajeva, s kojima su, osim u prijateljskim, bili i u vezama međusobnog kumstva. Pri raspodjeli imovine oporučitelj se također često prisjeća svojih prijatelja, te im u znak zahvalnosti za učinjena dobra poklanja određenu novčanu svotu ili ponešto iz svoje pokretne imovine.³¹ Ukoliko oporučitelj nije imao nasljednika koji će se nastaviti baviti njegovom djelatnošću, tada se cjelokupan alat i oprema ostavlja najbližem prijatelju, redovito izvršitelju same oporuke.³²

Modrušani se spominju katkada i u oporukama iseljenika iz drugih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti. Tako godine 1440. bilježimo modruškog doseljenika Pavla Jurjeva, svjedoka pri sastavljanju oporuke Zagrepčanke Klare, supruge Šimunove,³³ dok je Lena, supruga Stjepana iz Modruša godine 1476. izvršiteljica oporuke Margarete pok. Santa iz Senja. Kako Margareta nema nikoga od svojih bližnjih, sva svoja, vjerojatno, skromna dobra ostavlja svojoj poznanici i izvršiteljici oporuke Leni.³⁴

Modruški doseljenici osobe su skromnih ekonomskih mogućnosti, te se u njihovim oporukama rijetko može zateći podatak o tome da su u kućama i stanovima u kojima su obitavali držali vlastite slugе. Jedini primjer bilježimo u oporukama Helene pok. Andrije, koja spominje dvije svoje služavke, Helenu i

---

²⁹ Benedikt iz Trogira, Jakov Begna iz Zadra i Petar Benediktov iz Splita svjedoci su pri sastavljanju oporuke Tome Lukinog iz Modruša (NT, b. 576, br. 507, 29. 3. 1427.); Mlečani mačar Petar Tomin i suknar Ivan Ludovikov svjedoci su Blažu obučaru iz Modruša (b. 734, br. 12, 1. 10.1433.); Ivan Markov, trgovac sitnom robom u župi s. Antonio svjedok je Mihovilu Jurjevom (b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.).

³⁰ Paulus de Modrussa: ... commissari: Georgius de Zuane barcarolus iuxta ecclesiam s. Iohannis Lateranus et Petrus de Zagabria caligarius in s. Iohannis Novi (NT, b. 739, br. 74, 12. 8. 1449.); Georgius condam Iohannis de Modrussa: commissari Francesco de Poxega compatrem meum, Iohanne Grando de Pola et Petrum compatrem meum habitatorem super me (NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.); Abraam de Modrussa: commissarios: Thomasinum Rubeum de s. Maria Formosa, Dominicum vicarium s. Marie Formose atque ser Bertucium Rubeum fratrem dicti Thomasini (b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.).

³¹ Georgius condam Iohannis de Modrussa: Item dimitto ser Milos compatre meo ducato uno; Item dimitto Maffio compatre meo ducato uno; Item dimitto Margarete qua habitat cum me in contrada s. Juliani ducati quattro (NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.); Iohannes de Modrussa: Dimitto Laure filie Benedicti de Ragusi ducati quattro (b. 742, br. 75, 2. 9. 1490.).

³² Georgius condam Iohannis de Modrussa: Dimitto Francesco (commissario, de Poxega) omnia mea instrumenta et aliqua capita panni et omnes masaritas (NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.).

³³ NT, b. 739, br. 21, 30. 8. 1440.

³⁴ Margareta condam Sancti de Segna: ... commissaria mea sia Lena uxor Steffani de Modrussa ... dimitto suprascripte Lene omnia mea bona mobilia et imobilia (NT, b. 1228, br. 288, 21. 1. 1476.).

Mariju, i ostavlja im ponešto od svoje odjeće, te u primjeru Jurja pok. Ivana, koji spominje služavku Anu i njezin trud nagrađuje novčanom svotom od dva dukata.³⁵

Vlasnici kuća ili stanova u kojima obitavaju doseljenici također su spomenuti u njihovim oporukama. U prvom slučaju riječ je o spominjanju vlasnika kuće, mletačkog građanina Jacoba Rizza, kod kojega je naš iseljenik iz Modruša Jakov u službi pouzdanika (*familiarius*). Živeći i obavljajući svoju svakodnevnu djelatnost u gospodarevoj kući, Jakov svog imenjaka i gospodara drži i osobom najvećeg povjerenja, te ga imenuje izvršiteljem svoje posljednje volje.³⁶ Drugačiji je slučaj posrijedi u primjeru Mihovila Jurjeva, koji se ne nalazi u službi kod vlasnika kuće u kojoj stanuje, te odnos s gospodarom kuće uglavnom ima službeno i poslovno obilježje. Stoga Mihovil gospodara kuće ne spominje kao osobu kojoj povjerava obvezu izvršenja oporuke niti kao obdarenika pri raspodjeli njegovih legata, već samo kada želi da se nakon njegove smrti od dobara koja preostanu nadoknadi zakup kuće u kojoj je tijekom života i boravka u Veneciji stanovao.³⁷

Službeno obilježje poznanstva i veza predstavlja odnos oporučitelja i bilježnika koji po službenoj dužnosti piše njegovu oporuku, pohranjuje ju i u trenutku oporučiteljeve smrti na zahtjev nasljednika i izvršitelja oporuke objavljuje. Bilježnicima se, u skladu s onodobnom tradicijom i praksom, ostavlja manja novčana svota kao naknada za njihov trud i učinjenu dužnost.³⁸

6. Vjerski život i odnos prema crkvenim ustanovama u Veneciji

Svakodnevni život doseljenika i stanovnika Venecije činio je, uz uobičajeni privatni život, obitelj, rodbinu, druženje i sastajanje s prijateljima i poznanicima, te obavljanje svakidašnje poslovne djelatnosti, također i vjerski život i religioznost svakog pojedinca. Već samim mjestom stanovanja i djelovanja doseljenika dotična župa i tamošnje crkvene ustanove određene su

³⁵ Helena condam ser Andree de Modrussa: Helena qui est mamola mea dimitto investimentum meum verдум; Marie condam Lucie mamole mee dimitto unus ex cavazalis meis (NT, b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.); Georgius condam Iohannis de Modrussa: Dimitto Anne camarriere mee ducati doi (b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.).

³⁶ Jacobus de Modrussa condam Georgii familiarius Jacobi Rizzo: ... miei commissarii Bartolomea uxor Jacobi Rizzo (NT, b. 739, br. 30, 16. 1. 1428.).

³⁷ Michael Georgii de Modrussa: Dimitto uno ducato e mezzo pro afictus domus (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.).

³⁸ Abraam de Modrussa: Dimitto notaro pro suo labore ducati 5 (NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.); Iohannes de Modrussa: Dimitto notaro pro sua mercede ducati doi (b. 742, br. 75, 2. 9. 1490.).

kao okvir duhovnog svakodnevlja svakog pojedinca. Stoga su se obredi krštenja, vjenčanja i pokopa, kao najznačajniji u ljudskom životu, odvijali u sklopu i uskoj vezi s postojanjem i djelovanjem tamošnjih crkava, samostana, bratovština i hospitala. Oporuke doseljenika, bez obzira na to iz kojeg kraja potječu, sadrže stoga brojne podatke o odnosu spram tamošnjih crkvenih ustanova, a iskazuju se najčešće određivanjem mjesta pokopa i ostalih pojedinosti pri sahrani, te podjeljivanjem legata poznatim i uz život pojedinca povezanim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama. Prvi podatak vezan uz crkvene ustanove Venecije i duhovni život pojedinca jest određivanje mjesta njihova pogreba. U većini primjera oporučitelji odabiru crkvena ili samostanska groblja u samoj župi stanovanja ili u obližnjoj župi, te su stoga mjesta pogreba većine doseljenika podrijetlom s istočnog Jadrana župe u predjelu *Castello*. U primjeru doseljenika iz Modruša primjećujemo da u svim oporukama nije iskazano mjesto pogreba oporučitelja. Od oporuka u kojima je takav podatak sadržan primjećujemo da se radi o dvjema crkvenim ustanovama, objema smještenim u najčešćem predjelu njihova stanovanja - u *Castellu*. U dva primjera riječ je o dominikanskoj crkvi s. *Giovanni e Paolo* (s. *Zuane Polo*), čestoj pri spominjanju posljednjeg počivališta naših doseljenika,³⁹ dok je u drugim primjerima kao mjesto pogreba modruških doseljenika određena crkva sv. Ivana od Hrama (s. *Zuane del Templo*), nazvana još i crkva Furlana (*Chiesa dei Furlani*)⁴⁰. U sklopu ove crkve djelovala je od godine 1451. bratovština slavenskih doseljenika u Veneciji posvećena svćcima Jurju i Tripunu (*Scuola dei ss. Zorzi e Trifone, Scuola dei Schiavoni, Scuola Dalmata*), zaštitnicima grada Kotora, čiji su iseljenici njezini osnivači i s čijeg prostora dolazi najveći broj članova ovog udruženja. U slavensku bratovštinu ponajviše su bili uključeni doseljenici s područja mletačkog dominija na istočnom Jadranu, pri čemu su učestalošću spominjanja i prisustva u bratovštini prednjačili doseljenici s bokokotorskog prostora i iz dalmatinskih gradova Zadra, Šibenika i Splita. Iako osnovana i namijenjena u prvom redu doseljenicima iz dalmatinskih gradova pod mletačkom upravom, bratovština će uključivati i doseljenike iz ostalih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti, te će tako članstvo u njoj imati i brojni Dubrovčani, Zagrepčani i doseljenici iz Istre, Primorja i Bosne.

---

³⁹ Helena condam ser Andree de Modrussa: ... sepelire in ecclesia s. Iohannis et Paoli (NT, b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.); Margareta condam Georgii de Modrussa: Corpus sepelire volo in s. Zuane Polo (b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.).

⁴⁰ Georgius condam Iohannis de Modrusa: Item volo corpus meus sepelire in archis scole s. Georgii ecclesie s. Iohannis de Templo (NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.); Michael Georgii de Modrusa: Eligo sepultura apud s. Iohannem de Furlani (b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.).

Prvi podatak u oporukama koji se odnosi na pojedinosti pogreba govori o određivanju misa zadušnica u spomen na pokojnika. Najčešće je riječ o kratkim (mise sv. Marije) i gregorijanskim misama, za koje oporučitelji najčešće određuju da se održavaju u crkvi njihova pogreba ili u nekoj od obližnjih crkava župe ili predjela u kojima stanuju. Kada je riječ o doseljenicima iz Modruša, primjećujemo da se crkve određene za služenje misa njima u spomen nalaze najvećim dijelom u predjelu *Castello*. Kao i kod mjesta određivanja pokopa, Modrušani spominju dominikansku crkvu *s. Giovanni e Paolo*, te crkve *s. Provolo* i *s. Giovanni Novo*, također smještene u predjelu *Castello* i tijekom ovih stoljeća intenzivno naseljene doseljenicima iz različitih dijelova istočnojadranske obale.⁴¹ Uz crkve u predjelu *Castello*, u jednom slučaju bilježimo kao mjesto održavanja misa zadušnica i crkvu *s. Sofia* u predjelu *Cannaregio*.⁴² U oporukama se najčešće ne navodi broj misa (u prvom je redu riječ o njihovom manjem broju), pri čemu se mise moraju služiti odmah nakon smrti oporučitelja i u određenim vremenskim razmacima nakon oporučiteljeva pogreba. U primjerima koje analiziramo iznimku predstavlja slučaj modruškog doseljenika Abrama, koji određuje da se za spas njegove duše održi čak 300 misa zadušnica, što je mnogo više nego u primjerima ostalih njegovih zemljaka naseljenih u gradu na lagunama.⁴³

Iako su odredbe nekih oporučitelja u vezi s pojedinostima pogreba katkada vrlo iscrpne, u primjeru modruških doseljenika one su rijetke i šture. Stoga u njihovim oporukama ne zatječemo podatke o nošenju određenog broja svijeća točno određene težine, pratnji pokojnika u kojoj najčešće sudjeluju predstavnici dotičnog kaptola, sudruzi u istovjetnim bratovštinama, te pripadnice trećega reda sv. Franje ili picokare, kao i malodobni šticićenici jedne od tamošnjih nabožnih ustanova. Jedini primjer spominjanja posebnih želja vezanih uz ispraćaj pokojnika i obred pogreba jest podatak iz oporuke Mihovila Jurjeva, koji

---

⁴¹ Franceschina uxor Marci de Modrussa: Lasso messe s. Gregorii per prete Vido plebano s. Iohannis Novi per ducato uno (NT, b. 739, br. 21, 14. 12. 1423.); Georgius condam Iohannis de Modrussa: Item volo celebrari messe s. Gregorii et s. Marie pro anima mea per plebanum s. Iohannis Novi (b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.); Helena condam ser Andree de Modrussa: ... e celebrare messe s. Marie et s. Gregorii in ecclesia s. Iohannis e Paoli (b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.); Margareta condam Geoergii de Modrussa: Item volo quod celebrantur messe s. Marie et s. Gregorii per anima mea per reverendum dominum Laurentium Loredanum prete in ecclesia s. Provoli (b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.).

⁴² Iohannes de Modrussa: Dimitto ducatos 3 pro missis celebrandis s. Marie e s. Gregorii per dominum plebanum s. Sophie (NT, b. 742, br. 75, 2. 9. 1490.).

⁴³ Abraam de Modrussa: Dimitto celebrari missas 300 pro anima mea (NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.).

određuje da se za svijeće što će osvjetljavati njegov odar upotrijebi skromna novčana svota od svega pola dukata.⁴⁴

U uskoj je vezi s određivanjem misa zadušnica i želja oporučitelja da se nakon njegove smrti pošalje jedna ili više osoba na hodočašća na kojima će se izmoliti molitva i dati prilog za držanje mise u spomen na pokojnika. Stanovnici Venecije, bez obzira na to je li riječ o samim Mlečanima, ili doseljenicima iz različitih zemalja, najčešće su kao mjesto hodočašća određivali obližnje i svima lako dostupne crkve *s. Croce*, *s. Pietro di Castello* (katedrala Venecije do godine 1807.), *s. Trinità* i *s. Laurentio*. U oporukama modruških doseljenika također bilježimo navedena mletačka svetišta, često zastupljena u legatima svih naših iseljenika poradi njihove dostupnosti i smještaja (izuzev crkve *s. Croce* u istoimenom predjelu) u predjelu *Castello*, zbog čega je upućivanje u ove crkve bilo još dostupnije i prihvatljivije.⁴⁵ Osim "četiri sveta mjesta" u Veneciji doseljenici iz Modruša kao mjesto hodočašća određuju i udaljenija i teže dostupna, ali zato glasovitija hodočasnička stjecišta u Rimu i Loretu, te, što je posebno vrijedno spomenuti, i u udaljenom španjolskom hodočasničkom centru *Santiago de Compostella*.⁴⁶

Posebno važan aspekt promatranja vjerskog života, religioznosti i odnosa naših iseljenika spram mletačkih crkvenih ustanova predstavlja onaj dio oporuke u kojem su sadržani legati upućeni tamošnjim crkvama, samostanima, bratovštinama i hospitalima. Kada je riječ o crkvama i samostanima, legati oporučitelja iz naših krajeva, te tako i doseljenika iz Modruša, uglavnom su usmjereni crkvenim ustanovama koje su smještene u predjelima i župama nedaleko od mjesta njihova stanovanja. Crkvama se ostavlja najčešće manja novčana svota kao prilog za različite crkvene potrebe i, što ne bilježimo u svim slučajevima, kao nadoknada za mise koje će se u spomen na pokojnika održati u istim crkvama ili samostanima. U predjelu *Castello* spomenute su u oporukama modruških doseljenika crkve *s. Antonio*, *s. Giovanni Novo* i *s. Giovanni in Bragora*,⁴⁷ dok se u predjelu *Cannaregio* - drugom predjelu po intenzitetu

---

⁴⁴ Michael Georgii de Modrussa: Item pro illuminatione corporis mezzo ducato (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.).

⁴⁵ Michael Georgii de Modrusa: Item volo mittere ad Crucem (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.); Margareta condam Georgii de Modrussa: Volo mitat ad s. Laurentium, ad Trinitatem, ad Castellum et ad Crucem (b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.).

⁴⁶ Blasius caligarius de Modrussa: Residium dimitto dicte uxori mee ut si potet mitere unam personam Romam pro anima mea et ad s. Jacobum (NT, b. 734, br. 12, 1. 10. 1433.); Georgius condam Iohannis de Modrussa: Volo quod vadat aliqua persona ad s. Jacobum de Galitia et ad s. Mariam de Loreto pro anima mea (b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.).

⁴⁷ Georgius condam Iohannis de Modrussa: Item dimitto fabrice s. Iohannis Novi ducato uno

njihove nazočnosti obdaruju crkve s. *Maria dei Miracoli* i s. *Sofia*.⁴⁸ U središnjem gradskom predjelu s. Marco, mjestu koje je u strukturi stanovanja modruških doseljenika zastupljeno jednako kao i predjel *Cannaregio*, njihovim se legatima obdaruje samo crkva s. *Fantino*.⁴⁹ Na otoku mletačke lagune *Isola delle Grazie* smještena je istoimena opatija posvećena Bl. Dj. Mariji, često spominjana u oporukama svih stanovnika Venecije, te stoga prilog ovom samostanu ostavljaju i doseljenici iz Modruša.⁵⁰ Iako nismo zabilježili nijedan slučaj obitavanja modruških doseljenika na nedalekom otoku Murano, tamošnji samostan sv. Jakova spominje se u oporuci iseljenika Abrama,⁵¹ dok se udaljeno hodočasničko stjecište Loreto i njegova crkva sv. Marije obdaruje u oporuci Mihovila Jurjeva.⁵²

Bratovštine - vjerska udruženja sa sjedištem u nekoj od crkava ili samostana Venecije i susjednih otoka, udruženja su koja su se zasnivala na profesionalnoj (bratovštine različitih obrtnika ili pomoraca) ili etničkoj (*Scuola dei Schiavoni*, *Scuola dei Albanesi*) pripadnosti njezinih članova. Djelujući kao mjesto okupljanja bratima povezanih istovjetnim društvenim statusom (najčešće pučani), mjestom stanovanja, zanimanja ili podrijetla, ova će udruženja imati u prvom redu karitativni karakter, te će se glavnina njihova rada usmjeravati na pomoć siromašnijim članovima, njihovim obiteljima, te organiziranju pokopa manje imućnih bratima. Nazočnost i uključenost doseljenika iz Modruša u bratovštinu slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna, unatoč svom obilježju okupljanja doseljenika s mletačkog dominija na istočnom Jadranu, upozoravat će, jednako kao i kada je riječ o uključenosti doseljenika podrijetlom iz unutrašnjosti Hrvatske, Bosne, Primorja i Dubrovnika, da se otvorenost ove bratovštine u prvom redu iskazivala prema doseljenicima hrvatskog podrijetla, te da je njihova istovjetna etničko-vjerska pripadnost najviše pridonosila njihovu

---

(NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.); Michael Georgii de Modrussa: Dimitto capitolo s. Antoni i ducatos tres (b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.); Paulus de Modrussa: Lasso tres libras s. Iohanni Bragora (b. 739, br. 74, 12. 8. 1449.).

⁴⁸ Michael Georgii de Modrussa: Lasso decato uno s. Marie Miracolis (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.); Iohannes de Modrussa: Dimitto ducati 3 ecclesie s. Sophie (b. 742, br. 75, 2. 9. 1490.).

⁴⁹ Michael Georgii de Modrussa: Dimitto mezzo ducato s. Fantino (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.).

⁵⁰ Michael Georgii de Modrussa: Dimitto mezzo ducato s. Marie delle Grazie (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.); Georgius condam Iohannis de Modrussa: Dimitto ducati doi monasterio s. Marie delle Grazie (b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.).

⁵¹ Abraam de Modrussa: Dimitto monasterio s. Jacobi de Galitia de Murano pannum unum de altare et 10 grossis (NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.).

⁵² Michael Georgii de Modrussa: Dimitto mezzo ducato s. Maria de Loreto (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.).

okupljanju i povezivanju u gradu na lagunama tijekom proteklih stoljeća. Određujući za svoje mjesto pokopa grobnicu navedene slavenske bratovštine, Modrušanin Juraj pok. Ivana dariva rečenu bratovštinu nevelikom i svojim mogućnostima primjerenom svotom od pet dukata.⁵³ Obdarivanjem mletačkih bratovština ističe se i Modrušanin Pavao, koji, iako nije stanovnik otoka Murano, dariva tamošnju bratovštinu sv. Petra Mučenika, koja se nalazila u sklopu istoimene stolne crkve ovoga otoka. Osim ove muranske bratovštine, Pavao u svojoj oporuci obdaruje i jednu drugu, od mjesta njegova stanovanja nedaleku bratovštinu *s. Giovanni e Paolo*, koja je svoje sjedište imala u istoimenoj dominikanskoj crkvi.⁵⁴

Hospitali su nabožne ustanove namijenjene siromašnim, bolesnim i nezbrinutim stanovnicima grada na lagunama, te, nerijetko, posljednje mjesto obitavanja mnogih tamošnjih stanovnika. Nemali broj naših iseljenika, najčešće onih koji su tijekom svog života ostali bez bližih članova obitelji i rodbine, ovdje će provesti posljednje godine svoga života, najčešće zavjetujući svu svoju skromnu imovinu hospitalu u kojem su smješteni. U oporukama svih stanovnika Venecije, te tako i naših iseljenika, u završnim dijelovima oporuke uobičajeno je pitanje notara kojim se obraća oporučitelju da bi ga podsjetio na mogućnost ostavljanja manje novčane svote nekoj od tamošnjih nabožnih ustanova. U notarskim se dokumentima pritom najčešće spominje nekoliko najpoznatijih i najstarijih hospitala (*Madonna della Pietà, s. Antonio, Hospedale degli Incurabili, s. Lazzaro dei Mendicanti, s. Zuane Polo, Nazareth*, itd.). U oporukama modruških iseljenika spominju se hospitali: *s. Antonio*, smješten u sklopu istoimene crkve u predjelu *Castello*, hospital *Madonna della Pietà*, također u *Castellu*, te hospitali u drugim mletačkim predjelima: *degli Incurabili* u predjelu *Dorsoduro* i *s. Maria di Nazareth* u predjelu *s. Croce*.⁵⁵ Tim se nabožnim ustanovama ostavlja najčešće neznatna, gotovo simbolična novčana svota, pri čemu je zanimljivo da se u oporukama modruških doseljenika ne navodi potreba da šticenici ovih ustanova, napose siročad (*poveri putti e putte*) sudjeluju pri posljednjem ispraćaju pokojnika, kako je to bilo uobičajeno.

⁵³ Georgius condam Iohannis de Modrussa: ... sepelire in archis scole s. Georgii ecclesie s. Iohannis de Templo cui scole dimitto ducatos 5 (NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.).

⁵⁴ Paulus de Modrussa: Lasso ducato uno scole s. Petri Martiris et scole s. Zuane Polo pro anima mea et mee uxōri mee (NT, b. 739, br. 74, 12. 8. 1449.).

⁵⁵ Michael Georgii de Modrussa: Dimitto hospedale s. Antonii soldos 50 (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.); Margareta condam Georgii de Modrussa: Item dimitto hospedale degli Incurabili ducato uno (b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.); Geogius condam Iohannis de Modrussa: Dimitto ducato uno hospedale Nazareth; Dimitto ducato uno hospedale Pietatis (b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.).

Naposlijetku, potrebno je upozoriti i na poseban, za onodobni nazor i religioznost svakog pojedinca uobičajen oblik odnosa spram vjerskih ustanova. Riječ je o upućivanju legata (nerijetko i cjelokupne imovine) za spas pokojnikove duše *pro anima mea* ili, u konkretnijem primjeru, darivanju najugroženijih stanovnika grada (*pro pauperibus Christi*). Ukoliko oporučitelj izričito želi da novčani legat dobije crkva župe u kojoj stanuje ili se želi pokopati tada to iskazuje formulom *pro mea decima*.⁵⁶

Na kraju prikaza vjerskog života i odnosa doseljenika iz Modruša spram vjerskih institucija u Veneciji potrebno je spomenuti i njihove veze s tamošnjim duhovnim osobama, svećenicima ili redovnicama crkava ili samostana s kojima su tijekom svog života bili povezani. Svećenici župnih crkava smještenih u predjelima stanovanja naših doseljenika stoga su najučestalije spomenute osobe pri sastavljanju oporuka, te se, budući da je izrada oporuke najčešće povjerena nekom od tamošnjih svećenika, spominju kao svjedoci pri njezinu potpisivanju. Zanimljivo je da su doseljenici s istočnog Jadrana, bez obzira na to o kojem se kraju radi, često komunicirali upravo sa svećenicima iz naših gradova, te stoga i u oporukama Modrušana možemo u svojstvu svjedoka pri sastavljanju njihovih oporuka zapaziti svećenike podrijetlom iz Pule i Motovuna.⁵⁷ Crkvene osobe, često ispovjednici naših doseljenika, osobe su koje su oni poznavali tijekom čitavoga svoga života i djelovanja u Veneciji. Stoga su primjeri u kojima Modrušani, jednako kao i brojni drugi naši iseljenici i stanovnici Venecije, ostavljaju određenu novčanu svotu za održavanje misa njima u spomen, najčešće unaprijed određeni i upućeni svećenicima ili redovnicama tamošnjih crkava i samostana koje je oporučitelj poznao i s kojima je i prije održavao veze. Naposljetku, osim manje novčane svote koja se ostavlja crkvi i svećeniku koji će služiti misu u spomen na pokojnika, ostavlja se svećenicima,⁵⁸ napose ispovjednicima, i prilog (novčani) uz koji nije vezana nikakva obveza održavanja misa za spas pokojnikove duše.

---

⁵⁶ Abramm de Modrussa: Residuum dispensare pro anima mea (NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.); Georgius condam Iohannis de Modrussa: Dimitto pro mea decima ducati sei (b. 360, br. 124., 21. 5. 1464.).

⁵⁷ Svećenik Dominik pok. Nikole iz Pule svjedok je Mihovilu Jurjevu iz Modruša (NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.); svećenik Franjo iz Motovuna svjedok je Pavlu iz Modruša (b. 739, br. 74, 12. 8. 1449.); Andrija, svećenik crkve s. Steffano svjedok je Heleni pok. Andrije iz Modruša (b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.); svećenik Vietor de Rino subđakon crkve s. Canciano i Dominik pok. Ivana, klerik crkve s. Maria Nova svjedoci su Margarete pok. Jurja iz Modruša (b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.).

⁵⁸ Toma iz Modruša ostavlja od duga koji se mora potraživati (ukupno četiri dukata) dva dukata za svoje ispovjednike (NT, b. 576, br. 507, 29. 3. 1427.).

7. *Ekonomske mogućnosti i imovina modruških doseljenika*

Uz do sada iznesene podatke o zanimanju, mjestu stanovanja, svakodnevnom životu, obiteljskim odnosima, prijateljskim vezama i vjerskom životu doseljenika, izvori katkada sadrže i vrijedne podatke o ekonomskim mogućnostima, imovini i poslovanju doseljenika. Ti dijelovi izvora, koji najčešće sadrže podatke o pokretnoj i nepokretnoj imovini, novčarskom ili trgovačkom poslovanju, te različitim oblicima zaduživanja, kreditiranja ili zaloga imovine doseljenika, uobičajeni su i učestali kod pojedinaca koji su se zahvaljujući nešto većem početnom kapitalu i poslovnoj spretnosti, uspjeli izdići iznad većine naših iseljenika čiji je imetak nevelik, a oblici poslovne aktivnosti ograničeni i financijskim ulaganjem više nego skromni. Doseljenici iz Modruša pripadali su upravo ovom, manje imućnom i ekonomskim poslovanjem manje djelatnom sloju doseljenika, te su stoga podaci u njihovim oporukama koji se odnose na njihovu imovinu i poslovanje ograničeni na svega nekoliko skromnih primjera. U prvom je redu riječ o manjem novčarskom poslovanju, pri čemu se kao poslovni sudruzi u trgovačkim poslovima i pri kreditiranju i zalogu imovine spominju doseljenici iz drugih dijelova naše obale. Pojava da naši iseljenici, bez obzira na to iz kojeg dijela istočnog Jadrana dolaze, međusobno posluju i sklapaju različita poslovna (najčešće trgovačka) udruženja, vrlo je česta, te ne začuđuje da je i u primjeru Modrušana također nazočna. Tako Juraj pok. Ivana iz Modruša spominje, ne razjašnjavajući opširnije o kakvim je trgovačko-novčarskim poslovima riječ, svoje poslovanje s Jurjem iz Bara, koji stanuje u Poreču. Kod Jurja Baranina nalazi se pohranjena znatna novčana svota od 2700 libara, stečenih najvjerojatnije njihovim zajedničkim poslovima - Juraj iz Modruša navodi kako njemu pripada veći dio spomenute novčane svote, iako njegov imenjак iz Bara može zadržati za sebe 15 dukata.⁵⁹ Nejasni su oblici poslovanja i novčanog potraživanja Tome Lukinog iz Modruša. Spominjući udruženje sa svojim poslovnim sudrugom (*mio chompagno*), Mlečaninom Zorzijem Chalisario, Toma određuje da izvršioци oporuke namaknu taj novac (za koji ne navodi koliko iznosi), te ga upotrijebe za nabožne svrhe za spas njegove duše. Slično tome, neveliku novčanu svotu od svega četiri dukata (za koju ne navodi od koga se mora potraživati) određuje da se nakon njegove smrti dijelom (dva dukata) podijeli njegovim ispovjednicima (*miei confessori*), a od ostalih prihoda i dobiti nadoknade troškovi sahrane.⁶⁰

⁵⁹ Georgius condam Iohannis de Modrussa: Item habeo penes Georgium de Antibarо habita in Parentio libras 2700 et ipsum debet habere pro suo labore resto ducati 15, NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.

Zaključak

Na kraju razmatranja iseljavanja, nazočnosti i djelovanja stanovnika Modruša u Veneciji u 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća možemo istaknuti sljedeći zaključak.

Grad Modruš, posjed i jedno od sijela krčkih knezova Frankapana, doživljava tijekom 15. stoljeća istodobno period svoga najvećeg uspona, te, pod kraj stoljeća, opadanja i nazadovanja.

Važno prometno čvorište iz unutrašnjosti prema Primorju, kulturni i vjerski centar za ovaj dio Hrvatske, te strateški značajna utvrda, ovaj će grad tijekom više desetljeća uzastopnih provala turskog osvajača postupno oslabiti, a stanovništvo samog grada, kao i okolnih sela modruškog vlastelinstva, s vremenom u velikoj mjeri napuštati svoja ognjišta. Isprva se sklanjajući u sam Modruš, a zatim u udaljenije i turskim naletima teže dostupne gradove Senj i Novi Vinodolski, dio lokalnog življa postupno će odlaziti i sigurnost tražiti u gradovima zapadnojadranske obale, od kojih će Venecija zasigurno imati vodeću ulogu. Intenzitet iseljavanja stanovništva modruškog područja u Veneciju stoga je najizrazitiji tijekom 15. stoljeća, napose sredinom i u drugoj polovici stoljeća, kada su i turske provale najopasnije i najpogubnije za ovaj dio Hrvatske. Modruški doseljenici u Veneciji pripadaju nižim društvenim slojevima (pučani), bave se ekonomski manje unosnim djelatnostima, te su njihove materijalne mogućnosti, kao i opseg poduzetničkog poslovanja više nego skromni. U Veneciji obitavaju, poput većine doseljenika s istočnog Jadrana, u župama predjela *Castello*, gdje se od sredine 15. stoljeća nalazi i bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna, u koju su uključeni i doseljenici iz Modruša. Svakodnevni život Modrušana u gradu na lagunama sastojao se od obavljanja njihove svakodnevne aktivnosti, te života s obitelji, rodbinom, kao i brojnim prijateljima i poznanicima, napose s doseljenicima iz ostalih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti. Vjerski život u velikoj je mjeri bio određen mjestom njihova stanovanja, te su spominjanja i legati crkvenim ustanovama u Veneciji ponajviše upućeni župama u kojima ili u blizini kojih naši doseljenici obitavaju. Zaposleni u zanimanjima koja nisu donosila znatniju materijalnu dobit, Modrušani se neće isticati visinom prikupljenog kapitala, a njihovi će oblici poslovanja redovito ostajati skromni i gotovo isključivo u okvirima struke u kojoj su zaposleni.

---

⁶⁰ Thomaso de Modrussa filio Lucha ditto de Modrussa: Tutti quelli denari in mano a mio chompagno Zorzi Chalisario che illo debba scodere questa comissaria e dispensare per anima mia; NT, b. 576, br. 507, 29. 3. 1427.

Sl. 1. *Riva degli Schiavoni* u Veneciji

Iako modruških doseljenika u Veneciji tijekom spomenutog razdoblja nije bilo mnogo, a njihovo se djelovanje ni po čemu ne izdvaja od nazočnosti i djelovanja ostalih doseljenika s naše obale, istraživanje doseljenja i spominjanja doseljenika iz ovog frankapanskog grada u Veneciji predstavlja također značajan i nezaobilazan prilog poznavanju veza i prožimanja između dvije jadranske obale tijekom njihove višestoljetne zajedničke prošlosti.

Popis oporuka iskorištenih u radu u kojima se spominju doseljenici iz Modruša. Imena su navedena abecednim redom, uz navođenje signature dokumenta u Državnom Arhivu u Veneciji.

1) Abraam de Modrussa habitator Venetie de contrata s. Marie Formose, ASV; NT, b. 1195, br. 89, 3. 8. 1436.

2) Blasius caligarius de Modrussa de contrata s. Anzolo, NT, b. 734, br. 12, 1. 10. 1433.

3) Franceschina uxor Marci de Modrussa de confinio s. Iohannis Novi, NT, b. 739, br. 21, 14. 12. 1423.

Sl. 2. *Rio S. Pietro* u Veneciji

4) Georgius condam Iohannis de Modrussa marinarius de confinio s. Iohannis Novi, NT, b. 360, br. 124, 21. 5. 1464.

5) Helena condam ser Andree de Modrussa et uxor Laurentii de Murano de confinio s. Salvador, NT, b. 974, br. 160, 15. 10. 1473.

6) Iohannes de Modrussa de contrata s. Sophie, NT, b. 742, br. 75, 2. 9. 1490.

7) Iacobus de Modrussa condam Georgii familiaris Jacobi Rizzo de confinio s. Marie Nove, NT, b. 739, br. 30, 16. 1. 1428.

8) Lena uxor Steffani de Modrusa, NT, b. 1228, br. 288, 21. 1. 1476.

9) Margareta condam Georgii de Modrussa massera in domo Laurentii Loredano de confinio s. Provolo, NT, b. 968, br. 253, 3. 2. 1525.

10) Michael Georgii de Modrussa, NT, b. 651, br. 114, 5. 9. 1482.

11) Paulus de Modrussa de confinio s. Iohannis Bragora, NT, b. 739, br. 74, 12. 8. 1449.

12) Paulus Georgii de Modrussa, NT, b. 739, br. 21, 30. 8. 1440.

13) Thomaso de Modrussa filius Luche ditto de Modrussa, NT, b. 576, br. 507, 29. 3. 1427.

Popis upotrijebljenih izvora i literature

- 1) *Archivio di Stato di Venezia (ASV), Notarile testamenti (NT)*
- 2) Glavičić A., *Iz prošlosti Senja po doseljenuju Hrvata, Senjski zbornik*, 1, Senj 1965., str. 254.-263.
- 3) Klaić N., *Kako i kada su knezovi krčki stekli Modruš i Vinodol, Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, 16, Rijeka-Pazin 1971.
- 4) Klaić N., *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976.
- 5) Klaić Vj., *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb 1901.
- 6) Kruhek M. - Horvat Z., *Castrum Thersan i civitas Modrussa, povijesni i topografski pregled, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 16, Zagreb 1990., str. 89.-132.
- 7) Laszowski E., *Modruš, Prosvjeta*, god. II., br. 24, Zagreb 1894., str. 746.-750.
- 8) Lopašić R., *Hrvatski urbari*, sv. I, *MSHSM*, vol. V, Zagreb 1894., str. 20.-81.
- 9) Margetić L., *Iz Vinodolske prošlosti*, Rijeka-Zagreb 1980.
- 10) Margetić L., *Rijeka, Vinodol, Istra (studije)*, Rijeka 1990.
- 11) Pavičić S., *Senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 10. stoljeća do turskog prodora, Senjski zbornik*, 3, Senj 1967.-1968., str. 324.-373.
- 12) Peloza M., *Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti senjske i krbavsko-modruške županije, Senjski zbornik*, 6, Senj 1973.-1975., str. 219.-260.
- 13) Poljak J. - Vrignjanin J. S. - Božičević J., *Velika župa Modruš*, Zagreb 1943.
- 14) Sladović M., *Poviesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst 1856.
- 15) Szabo Đ., *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920.
- 16) Šanjek F., *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb 1991.

Emigrazione della popolazione di Modruš e la sua permanenza a Venezia durante il'400 e la prima metà del'500

Riassunto

Nell'articolo, in base alle fonti dell'Archivio di Stato di Venezia, l'autore illustra l'intensità, la presenza e l'attività degli immigrati di Modruš a Venezia, durante il'400 e la prima metà del'500. Nell'introduzione, l'autore indica la situazione in Croazia, e specialmente nella regione di Modruš, durante il'400, quando gran parte della popolazione locale emigrò a causa delle irruzioni turche. L'autore, in seguito, illustra la vita e la quotidianità degli immigrati di Modruš a Venezia. Esamina le loro professioni, il loro luogo d'abitazione, la loro vita quotidiana negli ambiti della famiglia, il loro rapporti d'amicizia e le loro conoscenze, e in fine il loro rapporto con gli altri immigrati dalla costa orientale dell'Adriatico. Viene dimostrata anche la vita religiosa e il rapporto degli immigrati di Modruš con le istituzioni ecclesiastiche di Venezia, e finalmente anche la loro attività nella confraternita degli immigrati slavi dei santi Giorgio e Trifone. In appendice viene riportato l'elenco di tutti i testamenti in cui vengono nominati degli immigrati di Modruš, durante il'400 e la prima metà del'500.

Traduzione di Marino Manin